

Othello is dood, lang leve Othello vertelt het actuele, geopolitieke verhaal van een zwarte generaal in een witte omgeving. Het levert vijf verkenningstochten op naar een betere, humane wereld. Verbeeldingskracht speelt daarin een cruciale rol.

De Moor Othello krijgt in een eigentijds interview de vraag voorgelegd of hij het leger van Zelensky zou willen aanvoeren in de strijd tegen de Rus. De vraag roept pijnlijke herinneringen bij hem op. Na enig stilzwijgen komt hij tot een duidelijk antwoord.

Giep Hagoort (1948), initiatiefnemer van Loving Geopolitics Magazine, schreef Othello is dood, lang leve Othello op het raakvlak van kunst en geopolitiek. De Moorse generaal Othello, uit de gelijknamige tragedie van William Shakespeare, is misleid door de vaandrig Jago, wat een gruwelijk slot tot gevolg had. De geopolitieke aspecten uit het verhaal hadden tot nu toe onvoldoende aandacht gekregen. Deze publicatie poogt daarin verandering te brengen.

Met een oproep aan de lezer om het actuele verhaal mede inhoud en vorm te geven.

Foto Joke van den Berg

ISBN/EAN
978-90-78692-08-9

Othello is dood, lang leve Othello

Via verbeelding greep krijgen op de
geopolitieke wereld om ons heen

Giep Hagoort
7 mei 2023

Othello is dood, lang leve Othello

Via verbeelding greep krijgen op de
geopolitieke wereld om ons heen

Giep Hagoort
7 mei 2023

Colofon
Othello is dood, lang leve Othello verschijnt ter gelegenheid van de 75e verjaardag van de schrijver.
Concept en tekst: Giep Hagoort
Gesprek met Othello en cartoon De Peigies: Peig Troogah
Eindredactie: Hanke Drop
Omslag en boekverzorging: Erik Uitenbogaard
Foto achterzijde ©: Joke van den Berg, c/o Pictoright Amsterdam, 2023
jokevandenbergh.nl
Uitgave ©: Amsterdam School of Management www.asom.org
7 mei 2023
Othello is dood, lang leve Othello is een ChatGPT-vrij document.
De publicatie is kosteloos digitaal beschikbaar via asom.org

ISBN/EAN
978-90-78692-08-9

Aan familie, vrienden, relaties en de media

**“If you want to make peace with
your enemy, you have to work
with your enemy. Then he
becomes your partner.”**

Nelson Mandela

Inhoud

Over geopolitiek | 5

De Moorse generaal Othello | 8

Vijf verkenningstochten | 13

Generaal Othello over de Oekraïne-oorlog | 19
In gesprek met Peig Troogah

Why | 22
Unknown geopolitician 2023

Bronnen | 23

Eigen publicaties over Othello en geopolitiek | 24

Over geopolitiek

Geopolitiek trekt de laatste jaren door de op drift geraakte mondiale machtsverhoudingen opnieuw de aandacht van politieke leiders, politici, wetenschappers, mediapersoonen en defensie-experts. De oorlog die Poetin tegen Oekraïne op 24 februari 2022 ontketende, versterkte vooral in Europa de urgentie van deze belangstelling.

De oorsprong van geopolitiek wordt gezocht in geografische opvattingen en praktijken betreffende de verhoudingen tussen landen en hun machthebbers. Binnen de gevestigde geopolitiek is het voor het analyseren van internationale vraagstukken (als oorlogen) van belang of een land bijvoorbeeld begrensd wordt door oceanen (Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk) of bergketens en daardoor een natuurlijke bescherming kent. En waar een land deze bescherming (deels) mist, moet het zich verhouden tot grote laagvlaktes (Rusland, China) waar historisch gezien vijandige invallen en annexaties op de loer liggen.

Sinds de jaren zeventig (Club van Rome) dient het milieuvraagstuk zich aan, hetgeen opnieuw de geografische posities aan de orde stelt: in welk deel van de aarde leven mensen en in welke mate worden zij getroffen door de door de (westerse) mens veroorzaakte klimaatverandering? Danique Moïsi beschrijft op indringende wijze in *De geopolitiek van emotie* (2009, geactualiseerd in 2019) welke geopolitieke rol drie emoties en culturen van angst, vernedering en hoop binnen een geografische eenheid speelt en hoe dit de relaties tussen grootmachten beheerst. Geopolitieke culturen kunnen inspireren tot samenwerking (via hoop), maar ook leiden tot diepgaande conflicten (door angst en vernedering).

Geopolitiek als wetenschappelijke discipline lijkt vooral door de Tweede Wereldoorlog in een brede belangstelling gekomen, met name rond het begrip *Lebensraum*, gemunt en nagejaagd door Hitlers nazistische regime in Duitsland. Geopolitiek speelde ook een uitgesproken rol in de verdeling van invloedssferen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in 1945. Na deze verdeling bepaalde een Koude Oorlog het geopolitieke gedrag van landen, met als kernmacht Amerika, rond democratie en kapitalisme in het Westen, en met kernmacht Rusland als hoeder van de communistische ideologie in het Oosten. De beide kernmachten hadden binnen hun invloedssferen eigen satellietstaten en een eigen defensieorganisatie (respectievelijk de NAVO en het Warschaupact).

De Vlaamse hoogleraar David Criekemans heeft onderzoek gedaan naar de wetenschappelijke betekenis van het begrip geopolitiek (2007). Vanuit zijn historisch gedreven, kritische analyse heeft hij zijn eigen, multidisciplinaire definitie geformuleerd: "Geopolitiek is het wetenschappelijke studieveld behorende tot zowel de Politieke Geografie als de Internationale Betrekkingen, die de wisselwerking wil onderzoeken tussen de politiek handelende mens en zijn omgevende territorialiteit (in haar drie dimensies: fysisch-geografisch, menselijk-geografisch en ruimtelijk)".

Klaus Dodds, hoogleraar geopolitiek in Londen, schetst in *Geopolitics* (2019) een breed overzicht ter duiding van het begrip geopolitiek. Dit begrip betreft drie kwaliteiten: 1. invloed en macht over gebied en ruimte; 2. concepten die betekenis geven aan wereldvraagstukken; en 3. toekomstgerichtheid betreffende het gedrag van staten. Twee benaderingen staan binnen deze kwaliteiten centraal. De klassieke geopolitieke benadering, dominant in het Westen, heeft als focus ruimtelijke belangen en de macht van de staat. De kritische benadering richt zich op discours en ideologie met als opbrengst de interactie tussen het menselijke en het fysieke. Afsluitend komt Dodds tot de volgende observatie: "We are all geopolitical producers and consumers". We kunnen betrokken zijn op formeel vlak (wetenschap, denktanks, instituten), op praktisch vlak (politiek, bestuurlijk, bureaucratie) en/of op cultureel vlak (films, media, literatuur, muziek, beelden). Dodds noemt dit laatste 'popular geopolitics'.

Het door mij geïnitieerde Loving Geopolitics Magazine, waarvan Hanke Drop en Nelly van der Geest samen met mij de kernredactie vormen, verkent onder meer de relatie tussen geografische posities, belangen en cultuur. Voor een betekenisvolle geopolitiek wil dit een tot de verbeelding sprekend onderzoeksterrein zijn en de 'popular geopolitics', waarover Dodds spreekt, verdiepen. Binnen Loving Geopolitics komen esthetische, sociale en politieke waarden en inzichten samen en het concept moet ons – gewone mensen - helpen bij het verkrijgen van meer inzicht in de complexe wereldvraagstukken om ons heen, dichtbij en veraf. Het begrip Loving Geopolitics vindt met name zijn bron in amor mundi (liefde voor de wereld), met verwijzing naar politiek filosoof Hannah Arendt. Deze liefde vraagt om meerstemmigheid, een positieve houding naar de Ander, in publiek debat gaan om uiteindelijk collectief te kunnen en willen handelen voor een humane wereld (Hanke Drop, LGM, proefnummer (2021), nr. 1 (2022)). Om niet 'wereldloos' te zijn en geen verantwoordelijkheden te dragen. Om de ruimte voor geweldadige escalatieladders te verkleinen en niet te vergroten.

In deze publicatie vormt de relatie tussen geopolitiek en verbeelding het startpunt, leidend tot diepgaander inzicht in de contouren van het begrip Loving Geopolitics. Het startpunt is het optreden van de Moorse generaal Othello, zoals beschreven door William Shakespeare (1603). Othello kreeg al eerder een plaats in mijn internationale handboek *Art Management Entrepreneurial Style* (2000): hoe kunst het management een spiegel kan voorhouden. De vaandrig Jago duikt hierin op als manipulator. Het begrip 'geopolitiek' ontbreekt in dit boek dat vooral aansloot bij de toen gangbare term 'internationalisering' in de betekenis van 'voorbij de nationale grenzen'. Een aantal onderdelen zou ik nu dat geopolitieke label geven, bijvoorbeeld daar waar ik schreef over de dominante betekenis van Europa in de 19^e eeuw, een positie die in de 20^e eeuw is overgenomen door de VS en die in de 21^e eeuw aan China wordt toegedacht. De contacten met Kunst en Economie studenten tijdens mijn HKU-lessen in 2018 brachten mij ertoe om de term geopolitiek een nadrukkelijke plaats te geven binnen het meer algemene begrip 'internationalisering'.

Tot slot. De lezer heeft wat mij betreft het finale oordeel: heb ik hem/haar/hen kunnen meenemen in de overwegingen zoals beschreven in deze publicatie, die na 5 jaar een persoonlijke 'pas op de plaats' is betreffende de relatie kunst en geopolitiek? Of haakt deze af in de zin dat er in de wereld belangrijkere thema's de aandacht verdienen? Nee, stop! Ik moet het anders zeggen. Ik hoop dat de lezer mij wijzer maakt met inzichten die ik hier niet onderkend heb, maar die waardevol zijn om een plaats te geven in het verhaal dat nu begint.

De Moorse generaal Othello

De Moorse generaal Othello is door de Venetiaanse Senaat aangesteld om de Turk te verslaan. De Turk, ook islamitisch gevormde Ottomanen genoemd, bedreigt het eiland Cyprus dat als bolwerk voor de veiligheid en handel voor stadstaat Venetië van groot belang is. Berichten bereiken de Senaat dat een grote Turkse oorlogsvloot het eiland zal innemen. De theatertekst zelf, opgetekend door William Shakespeare begin 17^e eeuw, gaat verder niet over een mogelijke zeeslag. De zeeslag blijft uit omdat de Turkse vloot ten onder is gegaan in een hevige zeestorm. De aandacht wordt nu getrokken door Jago, een vaandrig die door generaal Othello is gepasseerd voor een belangrijke benoeming. Deze meesterintrigant zint op wraak en zet een dodelijk haatplan in gang met de niet bestaande ontrouw van Desdemona, Othello's jonge vrouw met wie hij recentelijk in het huwelijk is getreden. De beide geliefden overleven deze misleiding niet. De Moor wurgt in verwarde toestand eerst Desdemona waarna hij na het uitkomen van de misleiding zelfmoord pleegt.

De tragedie die de Engelse Renaissance schrijver schreef, raakt ook de theaterliefhebber in de 21^e eeuw. Nog steeds vinden opvoeringen plaats met behulp van een mix van labels als vermeende huwelijksontrouw, kwaadaardige vuilspuiterij, jaloezie, berouw en (zelf)moord.

Vanuit geopolitiek perspectief is deze wereldberoemde tragedie onderbelicht gebleven maar voor onze kennis is zij niet zonder betekenis. Europa wordt beheerst door de opmars van de Ottomanen. Deze islamitische grootmacht bezit al delen van oostelijk Europa en past een wisselende strategie toe. Soms worden verdragen gesloten, dan weer voeren de Ottomanen oorlog om hun macht uit te breiden, denk aan delen van de Balkan en oostelijk Europa. Ook de stadstaat Venetië wordt hiermee geconfronteerd. Wanneer de Turk zijn zinnen heeft gezet op Cyprus moet de vermaarde, Afrikaanse generaal Othello de aanval afslaan opdat het eiland en de handelsroutes behouden blijven voor Venetië. Shakespeare duidt de oorlogsflicten aan als een strijd van 'Christenland' tegen 'Heidenland'. Hij treedt niet in details over de toenmalige verhoudingen in Europa maar veronderstelt kennelijk dat zijn eigen Engelse toeschouwers voldoende algemene kennis hebben – of gaat het hier om vooroordelen – om te begrijpen dat de strijd van de Venetianen tegen de Turk een gerechtvaardigde onderneming is. Een geschiedenis die in onze eeuw een geheel eigen variant kent in de kreet "Tegen de islamisering van Europa" (Pim Fortuyn, 2002). Diezelfde geschiedenis laat zien dat sommige antikaatholieke landen van protestantse snit in Europa soms nauw samenwerkten met de Turk onder het motto "Liever Turks dan Paaps".

Dat die strijd onder leiding van een Moorse generaal Othello gevoerd moet worden, lijkt evenwel overduidelijk. De staat Venetië heeft geen alternatief. De oppermilitair heeft zich in het eigen gebied, onder andere in Mauritië en Palestina, reeds voor een lange periode onderscheiden

als een zeer moedige aanvoerder die – als het moet – zijn tegenstander persoonlijk doodt, zoals dat het geval was in Aleppo toen een 'kwaadaardige Turk' een Venetiaan bedreigde.

Tot zover is het verhaal over de Moor Othello als theatraal drama goed te volgen. Maar Shakespeare verhaalt (tussen de regels door) hoe de Moorse, zwarte identiteit van de generaal door zijn witte belager Jago wordt ingezet om hem, Othello, tot waanzin te brengen met alle fatale gevolgen van dien. Het feit dat Jago door Othello gepasseerd is, wordt gecompenseerd door een haatplan dat zich nagenoeg tekstueel bijna geheel richt op de vreemde, Moorse identiteit van de generaal. Voor Jago is het duidelijk dat hij de zwarte Othello kan raken met de vermeende ontrouw van zijn witte Desdemona. Hij moet zijn omgeving zo bewerken dat er geen twijfel bestaat omtrent zijn eigen intenties en dat de focus begrijpelijkerwijs zich richt op een vreemdeling Othello die de beweerde, maar gelogen ontrouw maar al te snel voor waar zal nemen. Shakespeare laat Jago en zijn volgers in een onvervalst racisme jegens de Moor zijn haatplan tot uitvoering brengen. In het witte Venetië wordt Othello aangeduid als diklip, een Arabische hengst die vrouwen bespringt, een oude zwarte ram die een wit schaap inpalmt, zwerfzieke Moor, een roetborst die met verboden kunsten witte vrouwen misleidt. En vooral als een ontheemde vreemdeling, zonder anker.

Als militair is Othello een bittere noodzaak, maar hij is geen medemens onder de Venetianen.

Dit racisme treft Othello maar hij merkt het zelfs in zijn laatste woorden niet op. Eerder vraagt hij zich één keer af of zijn zwarte huidskleur de reden was van de door hem beleefde ontrouw van Desdemona. En even later vloekt hij haar toe: "blanke duiveling".

Aan het slot vraagt hij zijn superieuren hem te herinneren als een "simpele Indiër die een parel wegwierp".

Veel eigentijdse theatermakers hebben lang om dit racisme heengelopen. Ze lieten witte acteurs zwart schminken en spitsten de opvoering toe op de geschoenpoetste, jaloerse Othello die uiteindelijk zijn jonge vrouw doodt. Ik denk aan de voorstelling bij Toneelgroep Amsterdam van Ivo van Hove uit 2003 met Hans Kesting in de titelrol. In een lovende recensie in Trouw van 3 februari is slechts plaats voor één puntje van kritiek: "Hans Kesting is van top tot teen met bruine schmink ingesmeerd. Is dat nou nodig?" Voor de rest: wat een liefdestragedie! Ook theateronderzoeker Cary Carey vermeldt in Cliffs Notes (1998) dat vooral de romantische liefde voor Desdemona de bron is van de ontvankelijkheid van Othello voor de misleiding door Jago. De toeschouwer zelf lijkt in de ban van de bloedige gevolgen van de intrige, maar het mechanisme van het racisme blijft onopgemerkt. Ook de witte racist Jago krijgt in de regies niet dit label opgedrukt terwijl zijn plan er toch op is gericht om de zwarte Othello voortdurend te ontmenselijken. Jago's uitlating "Ik ben niet die ik ben" had theatermakers en toeschouwers wakker moeten schudden. Overigens moet opgemerkt worden dat bij de vertaalde toneeltekst van Hafid Bouazza, in opdracht van dezelfde Toneelgroep Amsterdam, in zijn Woord Vooraf en in de appendices wel degelijk racisme wordt opgemerkt jegens de zwarte vreemdeling Othello.

Onderzoek van Coen Heijes (Theaterkrant, 20 november 2020) bevestigt de Nederlandse theatertraditie en spreekt van het missen van kansen om in de opvoering van Othello het racisme in de Nederlandse samenleving theatraal aan de orde te stellen.

Opvallend afwijkend van deze theatertraditie is de encenering bij het Nationaal Theater uit 2018 van de Nederlands-Bosnische theatermaker Daria Bukvić: "Othello gaat over het giftige sentiment dat vrijkomt zodra een zwarte man de witte qua positie voorbijstreeft. In het stuk wordt de ultieme racistische nachtmerrie verbeeld: dat de zwarte man zijn handen om de nek legt van het witte meisje en haar breekt." In haar ogen negeert het toneel de raciale thema's om er vervolgens een liefdesplotje op te plakken (de Volkskrant van 16 december 2017).

Jago de Wraak

Schrijver en regisseur Paul Feld heeft in 2005 op verzoek van mijn toenmalige HKU-lectoraat Kunst en Economie een speciaal toneelstuk geschreven en geregisseerd over de figuur Jago. Jago heeft in zijn eigentijdse functie als veiligheidsagent in het Midden-Oosten gevangenen gemarteld, is nu zelf gevangengenomen en moet terecht staan voor zijn daden. Noah, een moslim wiens huis is platgebombardeerd, is zijn medegevangene maar heeft ook een affaire met de rechter, Mona genaamd. Jago weet de twee uit elkaar te spelen en manipuleert Noah tot een zelfmoord-aanslag in een kathedraal. Om dit te bereiken bedient hij zich van desinformatie en gebruikt hij op geraffineerde wijze de spanning tussen de islam en het Westen. Om haar veiligheid te garanderen tekent de rechter een verklaring dat Jago vrij man zal zijn en deel zal uitmaken van het veiligheidsteam van de president. De rechter zelf is één van de slachtoffers van de aanslag in de kathedraal en zal Jago niet meer als leugenaar kunnen ontmaskeren.

Dagblad Trouw schreef in een recensie van 23 januari 2006: "regisseur Paul Feld heeft zichzelf met deze voorstelling overtroffen. Het lukt maar zelden om op het toneel commentaar te geven op wat er op dit moment in de wereld aan de hand is. Hij slaagt ditmaal wonderwel. Met dank aan Shakespeare (-)."

Het HKU-lectoraat Kunst en Economie nodigde na de première personen uit het bedrijfsleven uit om na het bijwonen van de voorstelling in een nagesprek te reflecteren op de persoon Jago in relatie tot veranderingsprocessen in hun bedrijven. Het geheel werd begeleid door het eenmalige magazine *Jago Business Review*.

In een interview in The New York Times (international edition) van 21 november 2016 legt de bekende, Brits-Nigeriaanse acteur David Oyelowo uit hoe ingewikkeld het voor hem was om als zwarte acteur Othello te spelen. Doorgaans zijn er voor zwarte acteurs ondergeschikte rollen weggelegd, niet die van leidinggevende personen. Ook nominaties voor bekende prijzen zijn nauwelijks voor hen bestemd. Nadat hij de overtuiging kreeg dat de producenten echt voor zijn talent gingen en niet vanwege zijn kleur, aanvaardde hij de rol van Othello. Temeer daar hijzelf ook persoonlijk geïntrigeerd raakte door de rol van de Moorse generaal. Toen Oyelowo wilde trouwen met een witte vrouw was het zijn vader die hem waarschuwde met de afkeurende woorden die zo door Shakespeare konden worden opgeschreven: "One day she's going to wake up and realize you're black." Over Othello zelf zei de acteur aan het eind van het interview: "He wants to thrive. He has his talent of being a man of war, but that's not enough – he has to integrate into the society."

Essays over Othello geven ons de mogelijkheid de greep op de wereld van deze Moorse generaal beter te leren kennen. De vermaarde Nigeriaanse schrijver Ben Okri heeft ons in zijn bundel *Een vorm van vrijheid* (1997) onder de titel *De sprong uit Shakespeare's verschrikkingen* inzicht gegeven in wat een zwart persoon ondergaat in een witte, westerse omgeving. Hij herinnert zich de eerste keer dat hij de opvoering van Othello in een Londens theater bijwoonde nog goed. Hij was de enige zwarte toeschouwer hetgeen hem een ongemakkelijk gevoel gaf omdat hij zich voor het eerst realiseerde dat het stuk over ras ging en dat hij dit nu als een kern van de tragedie ging zien: "Als je Othello's kleur wegneemt [door bijvoorbeeld een witte acteur zwart te schminken, GH], dan tref je niet werkelijk de omvang van de tragedie." Okri ziet vooral een eenzaam mens voor zich die in een andere wereld, ondanks zijn naam en faam, nu moet leren leven in een voor hem ontheemde omgeving. Mede vanwege zijn afwijkende huidskleur moet hij kennelijk zijn geschiedenis vergeten om geaccepteerd te worden door de ander. Zijn observatie: Othello 's zwakte is dat hij niet boven die eenzaamheid weet uit te stijgen. Die ander, Jago in dit geval, weet deze eenzaamheid uit te buiten door zich bedrieglijk voor te doen als medestander van Othello. Othello doorziet vanwege zijn behoefte aan acceptatie deze valse toewijding niet. Ook voor Jago loopt het verhaal overigens niet goed af. Deze meesterintrigant slaagt er in dit geval uiteindelijk niet in om zelf beter te worden van de zaak. Okri noemt hem dan ook een mislukkeling. Denk niet, merkt Okri nog op, dat de Jago's in onze tijd lid zouden zijn van een fanatieke racistische groepering: "Deze Jago's kennen ons wel maar wij kennen de Jago's niet."

In 1986 schreef Germaine Greer, Australische literatuurwetenschapper en publicist, in haar *Shakespeare Essay* dat het publiek niet naar huis gaat in de hoop nooit een Jago tegen te komen. Veeleer krijgt dit publiek meer begrip voor "de aard van het kwaad" en "hoe gemakkelijk iets wat zuiver is tot chaos kan worden gebracht." Het gaat daarbij niet om een altijd aanwezige Satan maar Greer ziet wel de bruikbaarheid in de betekenis van wat zij noemt een racistische agressie. "Jago is nog springlevend en brengt zijn tijd door met uitwerpselen in de brievenbus van immigranten te duwen."

De gecompliceerde wereld van en rondom de Moor Othello stimuleerde mij in het doordenken van meer specifieke thema's van geopolitieke aard. Wat kan de actuele verbeelding zijn van de tragedie Othello vanuit het perspectief van Loving Geopolitics? Voor het verkrijgen van een (voorlopig) antwoord heb ik vijf concrete verkenningstochten uitgestippeld. Deze tochten, eenmaal in een eerste schets op papier gezet, ervaarde ik in toenemende mate als relevant voor Loving Geopolitics. Ik nodig mede om die reden de lezer uit om als medereiziger aan deze tochten deel te nemen. Eerst typeer ik in het kort de verkenningstochten, waarna in een aparte paragraaf een meer uitgebreide uitwerking volgt.

1. *Hoe we omgaan met de vreemdeling*. Ligt hier opportunisme aan ten grondslag wanneer we voordelen in de relatie zien (bij bijvoorbeeld oorlogsconflicten, arbeidskrachten)? Maar accepteren we de vreemdeling wel als de ander? De Moor Othello was als soldaat zeer

bruikbaar maar bleef als zwarte mens alleen in zijn eenzaamheid in een witte omgeving.

2. *Het steeds weer oplaaierende racisme in onze wereld.* Wit (Venetië) tegenover zwart (Othello), suprematie met als gevolg minachting en onderdrukking. Als systeem van apartheid in een land (toenmalig Nederlands-Indië, Zuid-Afrika; geweld tegen zwarte burgers in de VS, de onderdrukking van de Palestijnen), als impliciete overheidsmechanismen (recentelijk: toeslagenaffaire in Nederland) én als persoonlijke attitude in het leven van alledag. Herkennen we de mechanismen die racisme laten gedijen? In het eigen land en in andere landen in de wereld? Neem het voorval waarover Yuval Noah Harari bericht (2017). De zwarte student Clennon King wilde zich in 1958 inschrijven aan de universiteit van Mississippi. Hij werd afgevoerd naar een psychiatrische inrichting. “De rechter bepaalde dat een zwart iemand ongetwijfeld krankzinnig moest zijn als hij dacht dat hij toegelaten kon worden aan de universiteit van Mississippi.”

3. *De wereld misleiden door intriges en bedrog.* In de 21^e eeuw kunnen digitale mogelijkheden de kwaadwillenden enorm van dienst zijn. Jago gebruikte zijn listen en gesproken taal om zijn plannen tot uitvoer te brengen. De dynamiek van de huidige sociale media heeft een gigantisch bereik en – gerelateerd aan de punten 1 en 2 – een destructieve uitwerking, ook op wereldniveau. Denk daarbij aan het verspreiden van desinformatie en het manipuleren van democratische processen.

4. *Een persoonlijke opdracht in een geopolitieke context.* Als er in de omgeving van Jago personen waren geweest die nee tegen hem zouden hebben gezegd, zou hij zijn haatplannen richting de Moor Othello wellicht niet zo dodelijk kunnen uitvoeren. Op het gebied van de geopolitiek is het zeker moeilijk je voor te stellen hoe je persoonlijk je invloed kan aanwenden. De geopolitieke wereld is complex en hogere machten bepalen richting en toepassing. Bij de mondiale klimaatontwrichting zien we evenwel een grote betrokkenheid van gewone burgers die zich in hun protestacties verenigen en zich niet willen neerleggen bij de uitkomsten van geopolitiek overleg als deze niet bijdragen aan een veiliger klimaat maar een voortzetting zijn van de ontwrichting van onze aarde.

5. *Verbeeldingskracht kan ons helpen om greep te krijgen op de wereld om ons heen.* Kunst, zegt Harari (2018), speelt een belangrijke rol in de manier waarop mensen zich een beeld van de wereld vormen. Shakespeare is hiervan met zijn tragedies en komedies een voorbeeld. En er zijn meer tot de verbeelding sprekende voorbeelden waar deze de moderne kunst betreffen. Bezie het Guernica, een schilderij van Picasso uit 1937 als verzet tegen de Spaanse burgeroorlog of luister naar het optreden van de internationale componist Frank Zappa (1940-1993) tegen wereldwijde censuur. En ook zeer relevant voor vandaag: het optreden van de Russische protestgroep Pussy Riot (gevlucht uit eigen land). Maar aan de andere kant van het toneel zien we ook kunstuitingen die autoritaire regimens behulpzaam zijn: het sociaal-realisme onder Stalin, schilderijen met Arische lichamen en heroïsche voorstellingen in nazi-Duitsland – tegen de ‘entartete Kunst’.

Vijf verkenningstochten

De vreemdeling Xenofobie, of vreemdelingenhaat, waarmee Othello geconfronteerd werd, is geen typisch westers fenomeen. De psychologische angst voor het vreemde was en is in vele landen en culturen waarneembaar en kan zich uiten in een haat tegen de vreemdeling. In een drieluik van politicoloog Roxane Soudagar (in *One World*, 2022) verkent de schrijver het actuele begrip vreemdelingenhaat. De angst die omslaat in haat kan ontstaan door geringe scholing, je bedreigd voelen in je baan en meer een algemeen vasthouden aan het oude vertrouwde wat cultuur betreft. In xenofobe retoriek bedient men zich van een taal die de ander uitsluit (“ik moet er niet aan denken een asielzoeker als buurman te hebben”) zonder dat direct sprake is van institutionele vreemdelingenhaat (als heersend mechanisme). Rechtsextremistische politici hoeven niet openlijk op te roepen tot vreemdelingenhaat maar kunnen via taalgevoeligheid hun invloed doen gelden (“Willen jullie minder Marokkanen? Dan gaan we dat regelen!”). De Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) publiceerde in 2019 een rapport over de Nederlandse situatie (<https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-netherlands-dutch-translation-/168094c8f5>, ook aangehaald door Soudagar). De commissie is kritisch over een aantal ontwikkelingen en merkt onder andere op: “Het politieke debat in Den Haag en de berichtgeving in de media worden nog steeds sterk beïnvloed door xenofobisch taalgebruik en bangmakerij en politici spreken openlijk over racistische overtuigingen en biologische superioriteit. Online haatzaaien is aan de orde van de dag en veel haattaal blijft langere tijd online staan. Veel mensen uit minderheden voelen zich uitgesloten door dit vijandige taalgebruik. Er waren veel door haat ingegeven aanslagen op moslims, moskeeën en lhbt-personen en er wordt nog steeds weinig aangifte gedaan tegen hate crime. Dat laatste blijft een kwestie. Er zijn nog steeds antisemitische spreekwoorden tijdens voetbalwedstrijden.”

Rutger Bregman betoogt in zijn boek *De meeste mensen deugen* (2019) op basis van resultaten van contactwetenschappers dat naast opvoeding contact met de ander van groot belang is om vreemdelingenhaat te voorkomen. Hij vermeldt daarbij de ervaringen van een inwoner in Utrecht die aanvankelijk tegen de komst van een azc is maar door regelmatige contacten het azc nu ziet als een ‘gezellig buurthuis’ waar hij met graagte een kopje koffie drinkt. Bregman: “Omgaan met vreemdelingen is iets wat we moeten leren, het liefst van jongens af aan.”

Dat leren heeft mijns inziens ook en vooral een geopolitieke dimensie. Het vreemde – inclusief de vreemdeling – is datgene wat niet binnen de eigen landsgrenzen gekend wordt. Hoe wordt er in onze wereld echt samengeleefd, hoe wordt in diverse landen omgegaan met vreemdelingenhaat, hoe kan ons leren gericht zijn op respect en tolerantie – ook over de eigen grenzen heen? Vragen die een open gesprek kunnen opleveren en dan niet alleen op scholen en universiteiten maar op alle publieke plekken waar mensen samenkomen.

Het racisme Het bespelen van de racisme-kaart door Jago speelde zich af in de 17e eeuw. Ook toen werden in de Engelse samenleving van Shakespeare Moren apart gezien. Racisme is het onderscheid maken op basis van ras dat bepaalde kenmerken bezit, door erfelijkheid verkregen. In diverse culturen, ook die van eeuwen geleden, is dit racisme met de nodige stereotyperingen waar te nemen, samenhangend met het toepassen van slavernij. In de westerse samenleving is aan het eigen witte ras een superioriteit toegedacht ten opzichte van met name donkere rassen. Worden bepaalde voordelen toegekend aan het eigen (witte) ras en wordt daarnaar ook exclusief gehandeld – in de vorm van uitsluiting bijvoorbeeld – dan is sprake van discriminatie. Het eerdergenoemde ECRI-rapport omschrijft ‘racisme’ als de opvatting dat bijvoorbeeld ‘ras’, huidskleur, taal, godsdienst, nationaliteit of nationale of etnische afkomst minachting voor een persoon of een groep personen of de notie van superioriteit jegens een persoon of groep personen rechtvaardigt. ‘Rassendiscriminatie’ is elke vorm van aparte behandeling op grond van onder andere ‘ras’, huidskleur, taal, godsdienst, nationaliteit of nationale of etnische afkomst zonder objectieve of redelijke rechtvaardiging. Rassendiscriminatie is als verbod opgenomen in diverse internationale verdragen en in nationale regelgeving. Een voorbeeld van ‘institutioneel racisme’ is het presenteren van Zwarte Piet als knecht van een witte Sinterklaas waardoor onder meer kinderen met een zwarte huidskleur zich als minderwaardig gaan voelen, gepaard gaand met pesterijen (hetgeen niet vergoelikt kan worden als behorend tot het Nederlands cultureel erfgoed). Of: het bij voorbaat passeren van sollicitanten met een Marokkaanse naam.

In geopolitiek opzicht is het vooral de eerdergenoemde witte superioriteit die in theorie en praktijk in een land de boventoon kan voeren en inwoners van een ander land als inferieur ziet. Nauwkeurig onderzoek hoe in een bepaald land deze superioriteit beleefd wordt en hoe in politiek opzicht tegen georganiseerd racisme kan worden opgetreden, blijft noodzakelijk. Ik vond bij de Surinaamse politicoloog Chan Choenni (in *Beleid en Maatschappij*, 1993/3) een opsomming van een tiental strategieën daartoe. Van bijvoorbeeld doodswijgen en isolatie, boycot en buitenparlementaire actie tot morele afwijzing, voorlichting en bewustwording. Het meest effectief lijkt het hem om de ontwikkeling en levensloop van een multi-etnische samenleving als object te beschouwen om daarbinnen taboes te doorbreken en problemen met elkaar aan te pakken. Eventueel in combinatie met eerdergenoemde strategieën. Choenni: “De multi-etnische samenleving is een fait accompli met alle positieve én negatieve gevolgen van dien, of men dat nu leuk vindt of niet.”

Misleiding Het misleiden van het publiek door bewust verspreide desinformatie is niet waarvan alleen ‘de vijand’ kan worden beticht. De VS en het Verenigd Koninkrijk, gevolgd door onder andere Nederland, droegen uit dat de te bestrijden Iraakse president Saddam Hoessein de beschikking had over massavernietigingswapens en dat in 2003 een inval mede om die reden gerechtvaardigd was. Deze wapens zijn nooit aangetroffen; het bericht was vals en misleidend. Rusland gebruikte in de voorbereiding en

uitvoering van de Oekraïne-oorlog desinformatie over het nazisme in Oekraïne, dat de bevolking daarvan bevrijd wil worden. In de moderne oorlogsvoering zeggen de militaire experts dat het niet langer gaat om een strijd met wapens, maar ook om een strijd om informatie. Poetin loog al eerder over zijn inval van de Krim toen hij ontkende dat het ging om Russische troepen. Naar zijn zeggen zou het gaan om het optreden van ‘zelfverdedigingsgroepen’.

Door de sociale media kunnen misleidende berichten heel snel een miljoenenpubliek bereiken en door digitale technieken omgezet worden in een ‘publieke opinie’. In de strijd tegen nepnieuws in het post-truth tijdperk roept Harari (2018) op allemaal onze verantwoordelijkheid te nemen om de eigen vooroordelen te onderzoeken en de betrouwbaarheid van onze (digitale) informatiebronnen na te lopen. Hij geeft daartoe twee vuistregels, door hem als simpel gekwalificeerd. Eén: betaal voor je informatie, ga niet af op gratis nieuws. Bij gratis nieuws word je gehersenspoeld; je laat het gemakkelijk toe want je hoeft er immers niet voor te betalen. Twee: vind je een kwestie belangrijk, ga dan op zoek naar onafhankelijke, wetenschappelijke informatie en zet deze af tegen je eigen kennis. Tegen wetenschappers zegt Harari: zwijgen (over wat je weet) is niet neutraal, want het versterkt de status quo. En over de waarheid merkt hij op: “Als je de waarheid wilt weten over het universum, de zin van het leven en je eigen identiteit, kun je (...) het beste beginnen door naar het leed in de wereld te kijken en te onderzoeken wat het precies is. Het antwoord is geen verhaal”.

Persoonlijk Voor een vertaling van het persoonlijke naar het geopolitieke ga ik opnieuw te rade bij de politiek filosoof Hannah Arendt. Voor het persoonlijke functioneren in het publieke debat valt bij Arendt een aantal sleutelwoorden op (Drop, 2021, 2022). Verantwoordelijkheid nemen voor je woorden en daden, respect opbrengen voor de publieke zaak, door debat en handelen betekenis en vormgeven aan amor mundi. Deze liefde voor de wereld is individueel én collectief; via menselijke ontmoetingen spreken over de wereld waarin we leven. Voor een verdieping van het handelen is het volgens Arendt van belang dat we de verschillen tussen mensen serieus nemen. Deze pluraliteit kan ertoe leiden dat verschillende perspectieven vruchtbaar naast elkaar kunnen bestaan, wat kan uitmonden in een gezamenlijk gedragen handelen. Het is niet moeilijk om de eerdergenoemde bevindingen van Okri aan het gedachtegoed van Arendt toe te voegen. Voor het elkaar aanvaarden is het van belang dat je de ander niet in een ontheemde omgeving laat verkeren. Wel dat je de ander ondersteunt in het overwinnen van de eigen zwakte. Dat het kwaad en de haat in de ontmoetingen niet kunnen toeslaan. Tot slot de meer persoonlijke, geopolitieke actie. In een initieel lezersonderzoek voor *Loving Geopolitics Magazine* zijn de volgende suggesties gedaan:

- je stem uitbrengen;
- koop- en reisgedrag aanpassen;
- brieven schrijven;
- in eigen kring het gesprek starten (zie kader);

- verbindingen met gelijkgezinden aangaan;
- samen onderzoek doen en kennis vergaren;
- vrijwilligerswerk binnen ngo's verrichten;
- acties initiëren en uitvoeren.

Met Yosé Höhne-Sparborth heb ik op 7 maart 2023 een vrede­stafel georganiseerd. Op basis van deze tafel hebben de deelnemers de volgende oproep verspreid.

'Organiseer je eigen vrede­stafel!'

De oorlog in Oekraïne blijft je bezighouden. Je hebt vragen over het dilemma wapens leveren of onderhandelen. Je ziet veel leed en verwoesting en zoekt een verklaring voor het gedrag van de rivaliserende groot­machten VS en China. Je vraagt je af wat je zelf kunt doen. Maar je hebt ook behoefte aan een gesprek, waarin deze en andere vragen aan de orde worden gesteld. Om samen na te denken over de gevolgen van de oorlog zelf als die gestopt wordt door een wapenstilstand. En: heeft Europa nog een eigen missie in de gespannen en verwarrende wereld van vandaag?

Kortom, je organiseert samen met anderen een lokale vrede­stafel. Je nodigt plaatselijke vredesactivisten, experts en betrokken burgers uit. Een tafel van maximaal tien deelnemers is al heel zinvol om tot een uitwisseling te komen. Je agenda van twee uur is zeer eenvoudig: kennismaking, enkele korte verkenningen, discussies in actuele blokjes en de laatste 20 minuten vraag je iedereen naar hun volgende stap.

In Utrecht hebben op dinsdag, 7 maart 2023 in De Voorkamer in de wijk Lombok acht burgers zo'n vrede­stafel bemenst. Er is gesproken over de politieke dwang om te escaleren, de rol van de media waar de meerstemmigheid als regel niet gehoord wordt, militarisering versus klimaat en milieu, hoe jongeren over de oorlog denken en waarom een actieve Nederlandse vredes­beweging ontbreekt. De deelnemers gaven aan dat de vrede­stafel hun kennis en inzichten had verdiept en het in actie komen (verder) had vergroot.

Zij vonden dat dergelijke vrede­stafels in het gehele land gehouden moeten kunnen worden. Vandaar hun oproep: *Organiseer je eigen vrede­stafel!*

Verbeeldingskracht In de meeste geopolitieke beschouwingen ontbreekt het aan verbeeldingskracht. De academisering van de relatie tussen geografische verschijnselen en macht heeft geen plaats kunnen geven aan het denken en handelen vanuit het creatief combineren van mogelijkheden om tot een betere wereld te komen, dichtbij en veraf. De *Homo Ludens* van Johan Huizinga (1938) heeft geen geopolitiek speelveld gekregen om vanuit vrijheid en onafhankelijke posities aan de hand van spelregels via het spel een nieuwe omgangscultuur op internationaal niveau te bewerkstelligen. Een flauw aftreksel van de *Homo Ludens* heeft daarentegen wel een plek gekregen in de wargames van de moderne entertainmentindustrie, een spelpraktijk die door Huizinga vermoedelijk zou zijn verfoelikt want commercieel, oppervlakkig en eendimensionaal. Gevolg is dat bestaande geopolitieke denk­richtingen worden verdiept zonder dat creativiteit een kans krijgt om de eigen opvattingen en modellen tegen het licht te houden en verder te ontwikkelen. Twee onderzoekers kunnen wellicht als uitzonderingen beschouwd worden. Ze zijn in deze studie al eerder genoemd. Dodds spreekt van populair geo-

politics en bedoelt daarmee dat cultuur als verzameling van expressiemid­delen geopolitiek geduid kan worden. Wat bij hem echter ontbreekt en waaraan ik zelf behoefte heb is een expliciet systematisch doordenken van deze geopolitieke tak en hoe dit de gevestigde (klassieke) geopolitieke discipline specifiek kan verrijken. De tweede uitzondering is Moisi die met zijn geopolitiek van emoties angst, vernedering en hoop zich laat gelden in twee scenario's, die van angst en die van hoop. Het is aan de lezer het geopolitieke perspectief van hoop te ondersteunen en de geopolitieke doem van de angst geen kans te geven. Wat in zijn beschouwing expliciet door mij gemist wordt is het benoemen van de plaats van de VN als specifiek platform én arena waar perspectief en doem in geopolitiek opzicht vreedzaam kunnen botsen.

Ook de Nederlandse bijdragen lijken wars te zijn van een meer creatieve, meer vindingrijke manier van geopolitiek denken en handelen. Belangrijke denktanks als HCSS, Raam op Rusland, Adviesorgaan voor Internationale Vraagstukken, Clingendael – deel uitmakend van het door mij genoemde Geopolitiek Advies Complex – zoeken hun kracht in analyse binnen het eigen gekozen geopolitieke raamwerk maar durven zichzelf niet de creatieve vraag te stellen of alternatieve geopolitieke machtsverhoudingen tot een humane wereldorde kunnen leiden. Dit zagen we overduidelijk in de reacties op de Oekraïne-oorlog. Laten we de nuances even voor wat ze zijn dan komt het volgende overheersende beeld naar voren. De agressie van Rusland moet militair worden bestreden waartoe vele extra zware wapens aan Oekraïne geleverd moeten worden. Er is geen ruimte voor twijfel of de proxyoorlog wel tot een overwinning voor het Westen zal leiden. Nog meer wapens (en gevechtsvliegtuigen) moeten deze twijfel wegnemen. En als de oorlog niet gewonnen wordt is het te wijten aan het feit dat Europa de eigen defensie heeft verwaarloosd en zichzelf in slaap heeft gesust.

Dat er in Nederlandse vredes­kringen andere benaderingen zijn, wordt nauwelijks opgemerkt buiten een enkele ingezonden brief na. Om deze benaderingen te noemen: spreek China als opkomende wereldmacht aan op de eigen verantwoordelijkheid om de vrede te dienen en om daadwerkelijk de strijdende partijen bij elkaar te brengen, ga met ongebonden landen als Brazilië en India samen met de VN in con­claf om een mondiaal veiligheidspact te sluiten waarin opgenomen de posities van Rusland en Oekraïne, stop van alle kanten de militarisering van het conflict door geen wapens te leveren maar aan te dringen op een wapenstilstand onder de hoede van de VN (en besteed de vrijgekomen gelden voor de strijd tegen de mondiale klimaatont­wrichting).

Op social media en in de pers gaat het vooral om een neerbuigendheid richting de woordvoerders van deze benaderingen via kwalificaties als 'useful idiots', poetinfans, naïevelingen en dromers over ethiek en moraliteit.

Verbeeldingskracht moet vanwege deze reacties ook aangewend worden om het publieke debat op basis van meerstemmigheid zelf te stimuleren. En dat kan heel concreet. Theatermaker Nelly van der Geest (2021) stimuleert binnen het kader van Loving Geopolitics daartoe wereldburgerjury's die als verzameling betrokken burgers een geopolitieke 'aanklacht' van

diepte voorzien door middel van getuigenissen, pleidooien en juryberaden. Of zet met elkaar een creatieve spel oefening op over het 12-puntenplan van China (februari 2023) om tot beëindiging van de Oekraïne-oorlog te komen. Het plan kreeg geen steun in het Westen onder andere vanwege het argument dat het plan Rusland niet aanwees als agressor. Ook werd de tekst als een verzameling 'vage principes' getypeerd. Huizinga heeft aangegeven dat het spel van de Homo Ludens ook met ernst gespeeld kan worden. Niet vanwege een materieel gewin maar om gezamenlijk de intrinsieke waarde te ontdekken om tot een betekenisvolle samenlevingscultuur te komen. In dit geval een door spelregels beheerst spel op weg naar duurzame vrede, onder andere via het concept van het 12-puntenplan. Een creatieve spel oefening waaraan naast gewone burgers bij voorkeur ook geopolitieke experts en vredesactivisten deelnemen. Het begrip spel moet in ieder geval niet al te gemakkelijk gebruikt worden. Bij David Graeber en David Wengrow zien we hoe dit gebeurt. In hun vuistdikke *Het begin van alles* (2022) zeggen zij dat oorlog altijd al een soort spel is geweest. We kunnen ons de kritiek van Huizinga als volgt voorstellen: geef eerst een betekenis aan het woord spel voordat je klakkeloos het vechten tegen elkaar – inclusief het doden van de tegenstander – even afdoet als 'spel'.

Ten slotte: geopolitieke verbeeldingskracht vereist ook geopolitieke verbeeldingsmacht.

In een beschouwing over de internationale kunstmanifestatie documenta 15 (2022) in het Duitse Kassel hebben Erik Uitenbogaard en ik aandacht besteed aan nieuwe kunstpraktijken in de Global South (2022). Hoe deze de westerse kunstpraktijken in de schaduw stellen als het gaat om lokaal engagement, artistieke verbeeldingskracht van onderop en veranderingsmogelijkheden voor wat de eigen omgeving en omstandigheden in de commons (meenten) betreft. Dergelijke verbeeldingsmacht wordt in de Global North bijna niet opgemerkt. Onze conclusie luidde dan ook: een hoopgevende praktijk uit de Global South waarvan we nog veel kunnen leren.

We zijn aangeland bij het einde van de tekst over de vijf verkenningstochten. Hierna heeft Peig Troogah nog een beeldend interview met een bijzonder mens.

Georganiseerde, humane verbeeldingskracht en -macht in een geopolitieke context ontstaan in de eigen groep, samen met de ander in de eigen buurt, op straat, in de ateliers en eindigt in een democratische en duurzame geopolitiek die geen ruimte laat voor vreemdelingenhaat, racisme, klimaatontwrichting, oorlog en geweld.

Loving Geopolitics als creatief denk- en handwerk voor een betere wereld. Ook als 'derde vrijheid' – naast vrije vestiging en bevelen niet opvolgen – zoals benoemd door Graeber en Wengrow in hun *Het begin van alles*: de vrijheid om nieuwe en verschillende vormen van maatschappelijke werkelijkheid te creëren.

Generaal Othello over de Oekraïne-oorlog

In gesprek met Peig Troogah

De locatie: Presidentieel paleis van de Braziliaanse president Luiz Inacio Lula da Silva

"Ja, ik heb kennisgenomen van de analyse van mijn positie ten tijde van de alom aanwezige dreiging van de Turk. De enorme storm waardoor de Turk ten onder ging, behoedde de stadstaat Venetië voor een bloederige zeeslag waaraan ik als generaal leiding zou moeten geven. Nee, ik heb geen seconde angst gekend om de zeeslag aan te gaan. Weliswaar beschikte Venetië over een kleinere vloot dan de vijand maar onze zeevaarders zijn meer gedreven, slimmer in het manoeuvreren en subliem in het benutten van de wind als onzichtbare munitie. Terugkijkend vanuit mijn huidige hemelse positie had ik liever de zeeslag gehad dan voorwerp te zijn van een intrige. In zo'n zeeslag komt mijn kracht ten volle tot uiting ook al is hier de kans aanwezig dat ik als militair het slagveld niet levend verlaat. Jago, die ik vanuit mijn positie als vreemdeling geheel moest vertrouwen, heeft goed begrepen dat ik mij als zwarte mens eenzaam voelde en dat daardoor zijn leugens en bedrog hun vernietigende werking konden uitoefenen. Ja, ik heb mijn jonge vrouw Desdemona gewurgd terwijl zij onschuldig was en er restte mij niets anders dan mijzelf het leven te ontnemen. Tot op de dag van vandaag lijd ik onder dit trauma.

Stel dat Zelensky je zou vragen leiding te geven aan de strijd tegen Poetin. Wat zou je reactie zijn?

Ik roep in herinnering de laatste woorden die ik sprak voordat ik de hand aan mijzelf sloeg.

Ik was totaal verward. Ik vraag aan de autoriteiten te rapporteren dat de man Othello niet met zijn verstand maar met zijn hart beminde, en eenmaal ontvlamd door jaloezie zichzelf vergat.

Natuurlijk, ik ben zelf verantwoordelijk voor de moord op mijn lieve vrouw Desdemona. Kon of wilde geen oog hebben voor de haat die een persoon als Jago dreef en die tot mijn ondergang leidde. In feite had ik door het niet onderkennen van de mij aangedane vreemdelingenhaat mijzelf al eerder verloren. Met de kennis van nu, herken ik het mechanisme van vreemdelingenhaat en racisme dat de Jago's kunnen bespelen om het eigen belang te dienen. En dat in de witte omgeving waarin hij en ik verkeerden zijn medestanders ontvankelijk waren voor de gedachte dat ik als zwarte Moor vanzelfsprekend van lager allooi én barbaars zou zijn ook al kon men mij niet evenaren op het strijdtoneel. Inderdaad heb ik een keer aangegeven dat ik als Moorse militair ruig van woorden was en de taal van de vrede niet sprak. Maar dat sloeg op de opdracht die ik had en niet op een soort minderwaardigheidsgevoel ten opzichte van de personen rond de senaatstafel.

Om nu je vraag te beantwoorden.

Ik heb nadien veel geleerd van de zwarte generaal Colin Luther Powell die aan het eind van de vorige eeuw de Amerikaanse strijdkrachten heeft geleid en in 2021 is overleden. Powell heeft aangegeven dat diplomatie tot het uiterste moet worden beoefend voordat een militaire operatie wordt gestart. Hij botste hiermee op de grote groep haviken die veel sneller tot Amerikaans ingrijpen wilde overgaan. Op latere leeftijd en na zijn militaire carrière steunde hij als voormalig prominent lid van de Republikeinse partij de Democratische, zwarte president Barack Obama en verfoeide hij daarna de rechts-nationalistische Republikeinse president Donald Trump. Ook Powell heeft een nare geschiedenis van misleiding gekend toen hij in aanloop van de VS-aanval op Irak zelf meedeelde dat de te bestrijden president Saddam Hoessein beschikte over massavernietigingswapens. Hij moest later aangeven dat het een vals bericht was. Hij noemde deze geschiedenis een smet op zijn carrière.

De Oekraïne oorlog heeft mij laten zien dat juist de diplomatie heeft verloren. De diplomaten zijn niet tot het uiterste gegaan om een oorlog te voorkomen. Na de Koude Oorlog, eind 1989, hebben de tegenpolen zich niet ingezet voor een wereldorde van veiligheid, vrede en samenwerking waartoe de VN is opgericht. De Koude Oorlog is in feite voortgezet met eigen middelen. De NAVO heeft de kloof met Rusland niet overbrugd via een gezamenlijke veiligheidsarchitectuur. Rusland is afgegleden tot een nieuwe post-stalinistische totalitaire staat. De VS hebben intussen met de komst van Trump laten zien hoe kwetsbaar hun eigen democratische instituties zijn. Kijk naar de bestorming van het Capitool op 6 januari 2021. Nu zijn ze zeer gefocust op tegenmacht China – en spreken ze van handelsoorlogen – in plaats van zich gezamenlijk in te zetten voor een betere internationale verstandhouding en – om een zeer hoge urgentie te noemen – een effectief mondiaal klimaatbeleid.

Maar ik ben niet naïef: Poetin is de Russische Jago die door bedrog en misleiding, ook en vooral van zijn eigen volk, een oorlog is begonnen en misdaden heeft begaan, vanuit frustratie door het verlies van de status als wereldmacht, zoals Jago gefrustreerd was door het zich gepasseerd voelen als mijn plaatsvervanger.

Maar daartegenover staat geen Othello meer, een generaal die de Oekraïense strijd kan aanvoeren. De Othello van Shakespeare leeft in de 21^e eeuw een gefragmenteerd bestaan en vervult diverse rollen. Militair expert, diplomaat, politicus en bovenal strijder tegen vreemdelingenhaat en racisme.

OK, geen generaal die ten strijde trekt maar misschien wel de ideale kandidaat om secretaris-generaal van de nu verzwakte VN te worden? Othello is dood, lang leve Othello?

Voor het eerst zwijgt de Moor. Hij bladert wat nerveus door zijn papieren en loopt enigszins gespannen heen en weer. Heb ik hem verward door mijn vraag? Hij gaat zelfs even de kamer uit maar komt weer snel terug. Ik verwacht een tegenvraag, zoals hij toen in de oorspronkelijke gesprekken met Jago deed.

Dan zegt hij met een vaste stem: “Ik moet denken aan de bode die mij de brief van de Senaat van Venetië overhandigde. Dat ik dringend gewent was in het verdedigen van hun stadstaat. Voor mij staat vast dat de huidige wereldorde fundamenteel haar westerse suprematie verliest maar dat de contouren van een nieuwe orde nog vaag zijn. China – met in zijn voetspoor Rusland – als autoritair opvolger van de VS in een multipolaire wereld? Voor mij is dat een te oppervlakkige observatie. China zal eerst echt vrede moeten stichten wat Hong Kong, Oeigoeren en Taiwan betreft, en zich beslissend moeten laten gelden in de diplomatie betreffende Oekraïne wil zij gezag op wereldschaal krijgen. Het is daartoe niet voldoende als China landen uit Afrika en Latijns-Amerika tot medestanders beweegt.

Ik zie aan de andere kant multilaterale samenwerkingen in de regio, in Europa, in Azië, in Afrika, in Latijns-Amerika die afscheid nemen van een overspannen globalisering en nu – met steun van de eigen inwoners en hun staten – een eigen weg gaan, op economisch, geopolitiek en zelfs defensiegebied. Denk daarbij aan een nieuwe economische orde die een eerlijke verdeling van bijzondere grondstoffen beoogt en de gemeenschappelijke strijd tegen de klimaatontwrichting centraal stelt. Aan het recht op voedsel dat binnen de regio's tot praktijk moet worden gebracht, in samenhang met het opheffen van de wereldwijde ongelijkheid. Kijk wat de Braziliaanse president Lula, de hoofdbewoner van dit paleis, in zijn regio en op eigen kracht onderneemt. Of neem de regio Europa. Vooralsnog een continent in de schaduw van de VS. Europa kan met zijn denkkraft in potentie een voortrekkersrol vervullen. Het denken van de Europeanen en hun leiders moet daartoe wakker geschud worden. En vergeet de nieuwe ruimtelijke machtsverhoudingen niet. Als er niet internationaal vanuit de belangrijkste regio's wordt samengewerkt, dreigt er een technologische ‘war of space’ met sterk ontwrichtende gevolgen voor alle delen van de wereldsamenleving. Dit te voorkomen is ook een nieuwe opdracht voor de VN. Misschien moet ik ja zeggen tegen de VN en mij inzetten voor een nieuwe, uitdagende maar humane wereldorde. Maar zeker niet als secretaris-generaal.

Niet als de nieuwe VN secretaris-generaal? Dit begrijp ik niet.

Wat valt op? Alle geopolitieke topposities worden bezet door mannen. Poetin, Biden, Modi, Xi, Lula, Scholz, Macron, Stoltenberg, Guterres, (de EU vormt met Ursula von der Leyen een uitzondering). Deze mannen hebben geen einde kunnen maken aan de geopolitieke conflicten. Om die reden is het terecht dat er nu als tiende secretaris-generaal een vrouw wordt benoemd die de stallen gaat reinigen en perspectief biedt aan de wereldgemeenschap op basis van vrede, veiligheid en samenwerking die de VN wil zijn. Ik zal graag haar adviseur zijn.

Ik ben immers zoveel wijzer geworden van de wereld om mij heen.”

Othello, dank voor het gesprek.

Why

Why is there fight and so much bloodshed
Why is this world so divided
I am derided when I ask these questions
A naive person they call me
One who does not know how politics work
One who has no knowledge
Of how power relations develop
Who does not understand history
Who wants to link ethics and morality
To weapons that kill like robots
Who is a 'useful idiot' for the enemy
Who does not understand
That killing someone else
Is just inevitable
Who is longing for a perspective
Like a bird longs
For a twig to build a nest

Unknown geopolitician 2023

Met dank aan EP en PT

Bronnen

- Rutger Bregman, *De meeste mensen deugen. Een nieuwe geschiedenis van de mens*, Amsterdam: de Correspondent, 2019
- Cary Carey, *Cliffs notes on Shakespeare's Othello*, Lincoln: Cliffs Notes, 1998
- Chan Choenni, In stelling tegen politiek racisme, in: *Beleid & Maatschappij*, 1993/3
- David Crikemans, Mijn relatie met geopolitiek, interview in: *Exploring Geopolitics*, 12/2007
- Klaus Dodds, *Geopolitics. A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2019
- Hanke Drop, Amor Mundi en Handelen. Hannah Arendt nog immer actueel, in: *Loving Geopolitics Magazine*, proefnummer, 2021
- Hanke Drop, Hannah Arendt over goede vrede, in: *Loving Geopolitics Magazine*, Nr. 1, 2022
- Pim Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur. Nederlandse identiteit als fundament*, Rotterdam: Karakter Uitgevers, 2002
- Nelly van der Geest, Theatraal 'Tribunaal'. Hoe moet het heten en hoe werkt het? in: *Loving Geopolitics Magazine*, proefnummer, 2021
- David Graeber, David Wengrow, *Het begin van alles. Een nieuwe geschiedenis van de mensheid*, Amsterdam: Maven Publishing, 2022
- Germaine Greer, *Shakespeare Essay*, Amsterdam: Meulenhoff, 1988
- Giep Hagoort, Erik Uitenbogaard, Beyond documenta 15. Leren van de Global South, in: *Loving Geopolitics Magazine*, Nr. 2, 2022
- Yuval Noah Harari, *Homo Deus. Een kleine geschiedenis van de toekomst*, Amsterdam: Thomas Rap, 2017
- Yuval Noah Harari, *21 lessen voor de 21e eeuw*, Amsterdam: Thomas Rap, 2018
- J. Huizinga, *Homo Ludens: proeve eener bepaling van het spel-element der Cultuur*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008
- Dominique Moïsi, *De geopolitiek van emotie. Hoe culturen van angst, vernedering en hoop de wereld veranderen*, Amsterdam: Nw A'DAM, 2009 (geactualiseerd in 2019)
- Ben Okri, *Een vorm van vrijheid, Essays*, Amsterdam: Van Genneep, 1997.
- William Shakespeare, *The tragedy of Othello The Moor of Venice* (1603), Nederlandse vertalingen door Bert Voeten (1986), Gerrit Komrij (1993) en Hafid Bouazza (2003)
- Roxalie Soudagar, Wat kun je tegen vreemdelingenhaat doen? In: *Dossier vreemdelingenhaat*, oneworld.nl, 2022
- Frank Zappa & Peter Occhiogrosso, *Het echte Frank Zappa boek*, Amsterdam: Ambo, 1989

Eigen publicaties over Othello

- Giep Hagoort, Shakespeare's Jago as an important management theme, in: *Art Management Entrepreneurial Style*, Delft: Eburon, 2000
- - Blauwdruk voor een haatplan. Elke tijd scheidt zijn eigen Othello, in: *de Volkskrant* 30 januari 2003
- - Intriges in veranderingsprocessen: Over kunst en management, in: *Handboek Besturen en innovatie*, zj
- - *Jago Business Review* (red.), HKU Lectoraat Kunst en Economie, januari 2006
- - Intrige processen en Jago. Relatie kunst en bedrijfsleven, in: *Jago Business Review*, januari 2006
- - Paul Feld: Deze verontrustende Jago is vrees ik heel actueel', Over de Jago's van deze tijd. Interview met schrijver en regisseur van de toneeluitvoering Jago de Wraak, in: *Jago Business Review*, januari 2006
- - Proloog Jago het project, in: *Jago de Beschouwing*, Mirjam van Gogh, HKU-lectoraten Theatrale Maakprocessen en Kunst en Economie, december 2008
- - *Othello is dood, lang leve Othello*, ASOM, mei 2023

en over wat nu genoemd wordt geopolitiek

- - Russian Reality, in: *Art Management Entrepreneurial Style*, Delft: Eburon, 2000
 - - The global dimension of art management, in: *Art Management Entrepreneurial Style*, Delft: Eburon, 2000
 - - De mondiale verwarring als vertrekpunt. Een kosmopolitisch betoog, in: *Het Tribunaal*, ASOM, 2019
 - - *Waardevolle Wereld*, verslag van een geopolitieke kettingmail, ASOM, 2021
 - - Hoe houdbaar is het frame van een nieuwe Koude Oorlog, in: *Loving Geopolitics Magazine* (proefnummer), 2021
 - - *Het amor mundi van kunstvakdocenten*. Verslag HKU geopolitiek seminar What about the world around you? ASOM, 2022
 - - *Over de betekenis van Loving Geopolitics*, een essay, www.lovinggeopolitics.nl, 2022
 - - Vrede heeft geen oorlog nodig, in: *Loving Geopolitics Magazine*, nr 1, 2022
- Bijdragen op opiniesite joop.nl, BNNVARA

De Peigies

